

การศึกษาการพัฒนาในฐานะขบวนการ เคลื่อนไหวสนามวาทกรรม

Development Studies as Discursive Field Movement

สามชาย ศรีสันต์

Samchai Sresunt

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอรูปแบบของการศึกษาการพัฒนา ในฐานะที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม โดยมองการพัฒนาที่มีผู้แสดงหลักคือประชาชนที่ต้องการเรียกร้อง และเสนอแนวทางการพัฒนาด้วยตัวเอง โดยสนใจที่ภาคปฏิบัติทางวาทกรรมที่เกิดขึ้นในสนาม ซึ่งได้ผลิตสร้างวาทกรรมตอบโต้ พร้อมไปกับการเสนอทางเลือกของรูปแบบการใช้ชีวิตภายใต้อุดมการณ์ใหม่ขึ้นทดแทน โดยบูรณาการกรอบมุมมองของการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) ร่วมกับวิธีวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ (critical discourse analysis) เพื่อเสนอรูปแบบการศึกษาการพัฒนาที่สามารถจะศึกษาให้เห็นถึง การประกอบสร้างวาทกรรม (discursive construction) การรื้อสร้างวาทกรรม (discursive deconstruction) และการกำหนดนิยาม (resignification) การพัฒนาขึ้นใหม่ อย่างเป็นทางการเรียกวิธีการศึกษานี้ว่า การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม

คำสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม, การวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์, การศึกษาการพัฒนา, ขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม

Abstract

This paper presents a style of study on the development of Discursive Field Movement, a development method of people being agents of development. Focusing on discursive practices in the field, these people construct a counter-discourse and explosion on lifestyle relating to a new ideology. I have integrated a perspective of social movement and a critical discourse analysis to study the discursive process called Discursive Field Movement in three elements: discursive construction; discursive deconstruction, and resignification.

Keywords: Social movement, Critical Discourse Analysis, Development Studies, Discursive Field Movement

ส่วนนำ

การศึกษาการพัฒนา ที่เรียกว่า หลังการพัฒนา (post development) ได้เสนอความหมายของการพัฒนาที่แตกต่างไปจากการพัฒนากระแสหลัก กล่าวคือ การพัฒนาคือ การปลดปล่อย (emancipation) (Nakano, 2007: 65) โดยเข้าไปศึกษากลุ่มเคลื่อนไหวเรียกร้อง ที่แสดงออกถึงความไม่พอใจต่อการพัฒนา เสนอให้ศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหว มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาทางเลือกที่จะนำไปสู่การพัฒนา (alternative to development) หลังการพัฒนา มองว่าการพัฒนาเป็นวิธีการของการปลดปล่อย สนใจศึกษารูปแบบ วิธีการมากกว่าสนใจการพัฒนาเพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์ ดังเช่นการพัฒนากระแสหลัก หน่วยของการวิเคราะห์ในแนวหลังการพัฒนาคือ วาทกรรม โดยมองว่าการพัฒนาก็คือ วาทกรรมที่เข้ามาควบคุม ครอบงำ เช่นเดียวกับกับกลุ่มหลังอาณานิคม (post-colonial) ที่สนใจศึกษาวาทกรรมของประเทศเจ้าอาณานิคมซึ่งยังคงครอบงำ มีอิทธิพลต่อประเทศอดีตอาณานิคม (Sylvester, 1999: 703-21; Brigg, 2002: 421-36; Veltmeyer, 2011: 597-620) จากการวิจัยเรื่อง วิธีวิทยาวิเคราะห์วาทกรรม

แนววิพากษ์ในการศึกษาการพัฒนาของผู้เขียนพบว่า (สามชาย ศรีสันต์, 2558) การศึกษาการพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมทั้งในและต่างประเทศ เป็นการศึกษาที่เน้นวิเคราะห์ตัวบท (text) และคำกล่าว (talk) การศึกษาส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์จากเอกสาร และแม้จะมีงานศึกษาบางส่วนศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมในภาคสนาม แต่จะมีจุดสนใจที่แตกต่างกันไปใน 3 ลักษณะคือ เป็นไปเพื่อศึกษาการประกอบสร้างวาทกรรม (discursive construction) ศึกษารูปแบบ วิธีการหรือสร้างวาทกรรม (discursive deconstruction) และศึกษาถึงการกำหนดนิยามความหมายที่มาจากภาคประชาชนที่ไม่พอใจการพัฒนา (resignification) ผู้เขียนเห็นว่าการศึกษาดังกล่าว มีลักษณะการศึกษาแบบแยกส่วน มุ่งเน้นการตอบคำถามการวิจัยเพียงลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน 3 ลักษณะดังกล่าว โดยที่กระบวนการวิเคราะห์วาทกรรมควรศึกษาในลักษณะที่เป็นกระบวนการนับ แต่การประกอบสร้างวาทกรรม การหรือสร้างวาทกรรม และการกำหนดนิยามวาทกรรมขึ้นใหม่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงจุดอ่อน รอยปริ้วร้าว ของการประกอบสร้าง การสร้างวาทกรรมตอบโต้เพื่อหักล้าง และการนิยามผลผลิตสร้างวาทกรรมขึ้นใหม่ ในพื้นที่ที่วาทกรรมได้เคลื่อนไหวก่อรูปและปฏิบัติการ

ในงานวิจัยดังกล่าวยังพบว่า การศึกษาพัฒนายังมีข้อจำกัด ในการสร้างความรู้ ความคิดของการพัฒนาที่มาจากประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ทำให้ผลการศึกษาไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในวงกว้าง และไม่ก่อให้เกิดความหมายใหม่ที่เป็นทางเลือกของการพัฒนาเท่าที่ควร โดยกรอบการมองที่ใช้ศึกษาซึ่งมีพลังสามารถเปิดพื้นที่กำหนดนิยามให้กับตนเองได้นั้นเป็นการศึกษาที่ใช้กรอบการมองการพัฒนาในฐานะที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) การศึกษาแนวนี้ใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ โดยมีวาทกรรมเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตามการศึกษาภายใต้กรอบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในขอบข่ายของการพัฒนายังพบไม่มากนักและยังขาดแคลนวิธีวิทยาของการศึกษา เพราะส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากเอกสาร หรือการศึกษาเอกสารประกอบการสัมภาษณ์ ทำให้การตีความจำกัดอยู่เพียงตัวบท และคำกล่าว มองไม่เห็นภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice)

ในบทความนี้ผู้เขียนต้องการเสนอรูปแบบของการศึกษาการพัฒนา ในฐานะที่เป็นวาทกรรม โดยมองการพัฒนาที่มีผู้แสดงหลักคือภาคประชาชน ที่ต้องการเรียกร้อง และเสนอแนวทางการพัฒนาด้วยตัวเอง โดยสนใจที่ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมที่เกิดขึ้นในสนามของวาทกรรมที่มาปะทะประสานกันผ่านผู้แสดง (agents) โดยใช้กรอบมุมมองของการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) ร่วมกับวิธีวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ (critical discourse analysis) เพื่อเสนอรูปแบบการศึกษาการพัฒนา ที่สามารถจะศึกษาให้เห็นถึง การประกอบสร้างวาทกรรม (discursive construction) การรื้อสร้างวาทกรรม (discursive deconstruction) และการกำหนดนิยามการพัฒนาขึ้นใหม่ (resignification) อย่างเป็นกระบวนการ โดยบูรณาการแนวคิดเข้าด้วยกัน เรียกวิธีการศึกษานี้ว่า การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม

การศึกษาภาคสนามและสนามวาทกรรม

การศึกษาภาคสนามคือการศึกษaprakharan ณ์ ที่ตั้งทางสังคม (social setting) ในสภาพธรรมชาติ โดยผู้ศึกษาไม่ได้เข้าไปจัดกระทำ เปลี่ยนแปลง แต่เข้าไปสังเกต และมีส่วนร่วม (participant-observation) ในชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่ทางสังคม การเข้าไปศึกษาที่ตั้งทางสังคมทั้งในระดับ ความสัมพันธ์ (relationships) ได้แก่การดำรงอยู่ของการปฏิสัมพันธ์ที่มีแบบแผนต่อเนื่อง ระหว่างคู่บทบาท หรือ คู่ความสัมพันธ์ ในระดับกลุ่ม (group) ได้แก่การศึกษาในระดับเหนือขึ้นมาจากระดับ คู่ความสัมพันธ์ สนใจที่การจัดระเบียบแบบแผนการปฏิบัติต่อกันในระหว่างสมาชิกกลุ่ม และมีเป้าหมายบางประการร่วมกัน ในระดับองค์กร (organization) เป็นการศึกษาในระดับที่มีความซับซ้อนมากกว่าระดับกลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มย่อยๆ ที่มีความหลากหลายมาอยู่ร่วมกันในรูปขององค์กร ตลอดจนศึกษาในระดับขอบเขตพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐาน (settlements) ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่มีหน่วยทางสังคมในแต่ละระดับประกอบกันอยู่ภายใน (Lofland and Lofland, 1984: 71-92)

การศึกษาภาคสนามทำให้ผู้ศึกษาสามารถเห็นรายละเอียด แง่มุมของปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง เห็นถึงกระบวนการปฏิบัติ อารมณ์ความรู้สึกในขณะที่ปรากฏการณ์ที่ศึกษากำลังเกิดขึ้น เนื่องจากผู้ศึกษาจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับสมาชิกของสังคม ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในสังคมนั้น พร้อมไปกับการสังเกต วิเคราะห์ ตีความ และตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องตลอดเวลาของระยะเวลาของการศึกษาภาคสนาม ดังนั้นการศึกษาภาคสนามจะเผยให้เห็นถึง สิ่งที่ปกปิด ซ่อนเร้น ที่ไม่ปรากฏขึ้นในสถานการณ์ปกติทั่วไปในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการต่อต้านขัดขืน (resistance) สถานการณ์ของการปะทะประสาน (articulation) การตอบโต้ทางวาทกรรม และการผลิตสร้างวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากสนาม

สนามเป็นพื้นที่ของการปะทะ ประสาน เป็นพื้นที่ของตัวแสดงที่ลงมาเคลื่อนไหว แสดงกระทำการร่วมกัน ภายใต้กฎเกณฑ์เชิงโครงสร้าง ที่เปิดโอกาสให้ผู้แสดงเล่นบทบาทตามตำแหน่งแห่งที่ที่ตนเองสังกัด สนามจึงเป็นพื้นที่ (space) ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้เล่นตำแหน่งต่างๆ ทางสังคมมาเผชิญหน้ากันและแสดงออกตามตำแหน่ง ประสบการณ์ ทุนที่สั่งสมอยู่ในตัวบุคคล สนามตามแนวคิดของบูดริเยอร์ (Boudier) ประกอบไปด้วย 1) เกมทางภาษา คือการใช้ทรัพยากรในการประดิษฐ์สร้างวาทกรรมเพื่อเป็นแนวทางกำกับการกระทำ 2) ชุดของความเชื่อและข้อสมมติ (assumption) ที่พาดผ่านข้างใต้คอยกำกับการเล่น 3) เดิมพันของการเล่น ผลตอบแทนสำหรับผู้ชนะ การสูญเสียของผู้แพ้ สนามจึงเป็นพื้นที่ของความเคลื่อนไหว เป็นพื้นที่ของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ การล่มสลาย สิ้นคลอน ผลิตซ้ำความหมาย และแบบแผนเชิงโครงสร้าง พร้อมๆ กับการก่อรูปของการกำหนดนิยามความหมายใหม่ (Hanks, 2005: 73)

การวิเคราะห์สนามวาทกรรม

สำหรับสนามวาทกรรมเป็นมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นในงานเขียนของฟูโกต์ (Foucault, 1972: 26, 63) ที่กล่าวว่า การวิเคราะห์สนามวาทกรรมจะต้องเก็บรวบรวมวาทกรรมในบริบทที่เกิดขึ้น ตรวจสอบเงื่อนไขการดำรงอยู่ และการสร้างความเฉพาะเจาะจงให้กับความหมาย ตลอดจนการสร้างความหมายให้เกิดความสัมพันธ์กับวาทกรรมอื่น และความหมายในแบบอื่น ๆ ที่ถูกกันแยกกำจัดออกไปในพื้นที่สนามวาทกรรมแวดล้อมไปด้วยกฎเกณฑ์ที่ไม่ปรากฏให้เห็น แต่คอยชี้แนะกำกับการพฤติกรรมการผลิตสร้างวาทกรรม สนามวาทกรรมจึงเป็นแหล่งผลิตสร้างความจริง โดยการจัดวางระเบียบความคิด จินตนาการ สัญญา และสัญลักษณ์ เพื่อจัดการกับความรู้เป็นพื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม (Krool-Smith and Gunter, 2005: 349) สนามวาทกรรมเป็นแหล่งรวมรายการของการละเล่น การแสดง ภายใต้แบบแผนเชิงโครงสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของการผลิตสร้างความหมาย (Spillman, 1995: 140) สโนว์ (Snow, 2013) ชี้ให้เห็นถึงสนามวาทกรรมว่าเป็นพื้นที่ตัดกันระหว่าง ปัจเจกบุคคลและกลุ่ม (collective actors) ที่ปฏิสัมพันธ์กันภายใต้สถานการณ์ของความเห็นพ้องต้องกันและความเห็นที่ไม่ลงรอย ในสนามประกอบด้วยกฎเกณฑ์เชิงโครงสร้าง และการแข่งขันอย่างรุนแรงที่ก่อให้เกิดการแยกตัวของสิ่งใหม่ ๆ มโนทัศน์สนามวาทกรรมถูกนำมาใช้ในงานศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวในฐานะที่เป็นโครงสร้างที่เป็นโอกาสให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเรียกว่า โครงสร้างโอกาสในเชิงวาทกรรม (discursive opportunity structures) สนามวาทกรรมช่วยทำให้การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหว มองเห็นถึงรูปร่างของกรอบกิจกรรม (framing activities) เห็นถึงการปะทะ ได้เถียง แข่งขัน ในสถานการณ์ที่ดำเนินอยู่ของขบวนการเคลื่อนไหว (Snow, 2004: 402) สนามวาทกรรมจึงเป็นพื้นที่ของการแข่งขันต่อสู้ การปะทะกันของวาทกรรม ที่กำลังถูกผลิตสร้างขึ้นมาใหม่ และวาทกรรมหลักที่ครอบงำอยู่

การวิเคราะห์สนามวาทกรรมจึงต้องมองให้เห็นถึง ความรู้ ความคิด ที่ถูกผลิตซ้ำ ซึ่งมาจากธรรมเนียมปฏิบัติ (convention) และความรู้ความคิด (ideology) ที่ถูกนำมา ปรับปรุง ตกแต่ง และก่อรูปขึ้นมาใหม่ ในอาณาบริเวณที่

วาทกรรม ตัวบทต่าง ๆ ได้มาปะทะประสานกัน ภายใต้บริบทแวดล้อมที่ประกอบไปด้วยทั้งเครื่องมือเครื่องมือ ตัวแสดง การจัดวางบรรยากาศ แสงสี ภาพ ตลอดจนภาษากาย ที่เป็นสื่อทางสัญญะ (semiosis) (Fairclough, 2001: 121; 2013: 11)

การศึกษานามวาทกรรมเป็นการผสมผสานการศึกษาระหว่างวาทกรรมในฐานะที่เป็นตัวบท กับวาทกรรมในฐานะที่เป็นการกระทำ หรือปฏิบัติการในพื้นที่ทางสังคมของการต่อสู้ ปะทะ ประสาน ภายในพื้นที่ของสนามทำให้ผู้ศึกษาเห็นถึงกระบวนการทั้งการผลิตสร้าง การใช้ และการแพร่กระจายของวาทกรรม เช่นเดียวกับปฏิบัติการของอำนาจ และการต่อต้านขัดขืนอำนาจโดยมุ่งวิเคราะห์ให้เห็นถึงเดิมพัน หรือผลลัพธ์ที่ได้จากสนามใน 3 ประการ คือ

ประการแรก การผลิตสร้างวาทกรรม (discursive construction) โดยเป็นการผลิตขึ้นจาก ตัวบท การสนทนา (talk and text) และทรัพยากรทางสัญญะเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงการจัดวางองค์ประกอบของการใช้คำ โครงสร้างของภาษา ลีลา น้ำเสียง และทรัพยากรทางสัญญะที่ถูกนำมาใช้ โดยแสดงให้เห็นถึงการจัดระเบียบของวาทกรรม (order of discourse) ซึ่งในขั้นตอนนี้ถือเป็นการวิเคราะห์ที่หน่วยย่อยที่สุดของวาทกรรมที่ใช้การผลิตสร้างความจริง (Fairclough, 1992: 169) ขณะเดียวกันก็วิเคราะห์ในขั้นตอนนี้จะทำให้เห็นการผลิตสร้างวาทกรรมตอบโต้ (counter discourse) เพื่อปะทะ โจมตีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และระดมทรัพยากร (resource mobilization) จากสังคมเข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหว

ประการที่สอง การรื้อสร้างวาทกรรมหลักที่ดำรงอยู่ในสังคม (deconstructive discourses) เป็นการชี้ให้เห็นถึงจุดบกพร่องผิดพลาด ที่เกิดขึ้นจากวาทกรรมหลักในขั้นตอนนี้เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาข้อเสนอมองทางวาทกรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ขบวนการเคลื่อนไหวผลิตสร้างขึ้นเพื่อโต้แย้ง เสนอทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา มุ่งวิเคราะห์เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงอำนาจที่มาจากการพัฒนา สิ่งที่ถูกปกปิดซ่อนเร้นทำให้กลายเป็นอื่น ข้อจำกัดและโอกาสของรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อค้นความเป็นตัวเอง และข้อเรียกร้องของขบวนการ โดยมีผลผลิตคือ รูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่าง และเป็นทางเลือกเสนอต่อสังคม

ประการที่สาม การกำหนดนิยามใหม่ (discourse of resignification) เป็นการพิจารณาผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากขบวนการเคลื่อนไหว ภายใต้บริบท ทางสังคม วัฒนธรรม โดยวิเคราะห์ให้เห็นถึงอุดมการณ์ (ideology) ของขบวนการ ซึ่งเป็นผลรวมของความเชื่อ ความต้องการ ข้อเรียกร้อง แบบแผนการปฏิบัติ ที่ขบวนการเคลื่อนไหวเสนอต่อสังคม ทั้งนี้การวิเคราะห์ให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่เริ่มก่อรูปขึ้นเป็นความพยายามที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์ของการพัฒนา โดยใช้ในความหมายของอุดมการณ์ที่เป็นความคาดหวัง เป็นข้อเสนอ (ideal) มากกว่าจะเป็นอุดมการณ์ที่มั่นคง ลงหลักปักฐานแล้วในสังคม (ดูข้อถกเถียงนี้ได้จาก Snow, 2004: 396-400)

จุดมุ่งหมายทั้ง 3 ประการมีลักษณะเสมือนการเรียงอิฐ (building box) ที่จะช่วยผลิตสร้าง สิ่งใหม่ให้กับการศึกษาการพัฒนา เป็นการพัฒนาขึ้นจากเบื้องล่าง จากแหล่งกำเนิด ที่กำหนดนิยามการพัฒนาด้วยตนเอง

ความหมายและขอบเขตของการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหว สนามวาทกรรม

ความหมายที่ใช้กันโดยทั่วไปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม มักจะมีจุดร่วมกันอยู่ที่ การแสดงออกทางสังคม (collective action) ให้ปรากฏต่อสาธารณะถึงความต้องการของผู้คนที่มีจำนวนมากเพียงพอจะทำให้สังคมสนใจติดตาม และตระหนักถึงพลังการเคลื่อนไหว โดยมีจุดหมายปลายทางเพื่อการเปลี่ยนแปลงระบบระเบียบทางสังคม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงปรากฏในหลากหลายรูปแบบ ประการสำคัญของการแบ่งแยกว่าอะไรคือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและอะไรไม่ใช่ก็คือ การเคลื่อนไหวที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นจะต้องเป็นการเคลื่อนไหวนอกสถาบัน องค์กร ภาครัฐ และเอกชน เป็นการเคลื่อนไหวในนามของประชาชนในลักษณะการกระทำร่วมกัน (Snow, Soule and Kriesi, 2004: 6-7) เพื่อค้นหา เรียกร้อง เปลี่ยนแปลง สถานการณ์ทางสังคมที่เป็นอยู่ให้ไปสู่สภาวะที่กลุ่มเคลื่อนไหวต้องการ ขบวนการเคลื่อนไหวจึงมีคู่ตรงข้าม หรือกลุ่มความ

ขัดแย้ง (Porta and Diani, 2006: 21) ซึ่งมักจะเป็นรัฐ หรือองค์กรภาคธุรกิจที่มีอำนาจ

การปะทะ ต่อสู้ กับขบวนการภาคประชาชนนี้ ก่อให้เกิดทางเลือกใหม่ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนา เป็นการสร้างความคิด (ideal) และปฏิบัติการทางสังคมขึ้นใหม่ กล่าวคือ ขบวนการเคลื่อนไหวที่มาจากภาคประชาชน จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่มาจากคนข้างล่าง จากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้ไม่สามารถจะนิ่งเฉยปล่อยให้สถานการณ์ดำเนินต่อไปได้จนต้องลุกขึ้นมาต่อสู้ เรียกร้อง และเสนอทางเลือกใหม่ให้กับสังคม ซึ่งจะกลับบทบาทของตัวแสดงหลัก จากรัฐ หรือผู้มีอำนาจมาสู่ประชาชน ที่มีความแตกต่างหลากหลาย เหมือนการแตกรากที่อยู่ใต้ดิน (rhizome) ก่อเกิดเป็นลำต้นใหม่ ที่ไม่ใช่การแบ่งกิ่งก้านสาขาของลำต้นเดิม แต่กลายเป็นสิ่งใหม่ที่มีอิสระและมีความเป็นตัวของตัวเอง (Escobar, 1992: 20-56) เหมือนการเกิดขึ้นขององค์ความรู้ที่ไม่ได้ยึดโยงพึ่งพากับองค์ความรู้ที่เป็นทฤษฎีมหภาค (gran theories) ซึ่งครอบคลุม อธิบายได้ทุกสิ่งอีกต่อไป

สำหรับการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวที่เสนอในบทความนี้เป็นมุมมอง ขบวนการเคลื่อนไหวในฐานะที่เป็นวาทกรรมซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับการศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวทางอัตลักษณ์ ที่สนใจการสร้างนิยาม ความหมาย ระบบสัญลักษณ์ ในขบวนการเคลื่อนไหว แต่หน่วยในการวิเคราะห์ที่เสนอในที่นี้ จะมุ่งความสนใจที่การวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ และมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับแนวคิด อุดมการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ภายใต้ขบวนการเคลื่อนไหว

วาทกรรม ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์มีความแตกต่างจากการศึกษา ในกลุ่มภาษา วรรณกรรม ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ วาทกรรมไม่ใช่เพียงคำพูด (talk) ตัวบท (text) เท่านั้น แต่วาทกรรมเป็นปฏิบัติการทางสังคมผ่านภาษา สัญลักษณ์ และทรัพยากรทางสัญลักษณ์ เพื่อส่งผ่านความหมายที่ส่งผลต่อวิถีคิด วิถีปฏิบัติ ลาดลาว และ มูฟฟ์ (Ernesto Laclau and Chantal Mouffe) มองวาทกรรมว่าได้สร้างความหมายให้โลกทางสังคม โดยเกิดจากกระบวนการปะทะประสาน (articulation) วาทกรรมในที่นี้เป็นผลรวมเชิงโครงสร้าง ที่เกิดขึ้นจากการสถาปนา ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของส่วนสำคัญต่างๆ (elements) จนกลายเป็นโครงสร้าง

ที่มีตัวตนในรูปของวาทกรรม โดยมีหัวใจอันเป็นแกนกลางของวาทกรรมเรียกว่า “nodal point” ซึ่งได้แก่ศูนย์กลางของความหมายที่แวดล้อมด้วยสัญญาณซึ่งถูกจัดวางอย่างเป็นระเบียบ ถักทอเชื่อมโยงกันเป็นตาข่ายของสัญญาณ ดังเช่น วาทกรรมว่าด้วยประชาธิปไตย ที่ประกอบขึ้นด้วยส่วนสำคัญ ๆ (elements) ได้แก่ การเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ สิทธิ เสรีภาพ โดยมีหัวใจสำคัญที่แกนกลางได้แก่ “ประชาชน” ส่วนสำคัญที่กระจัดกระจายถูกทำให้สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ภายใต้กระบวนการปะทะประสานจนเกิดเป็นวาทกรรมประชาธิปไตยที่เชื่อมแน่น แข็งแกร่ง โดยการทำให้วาทกรรมย่อย ๆ มีลักษณะความหมายเฉพาะขึ้น เพื่อถักทอสร้างความเชื่อมแน่น มั่นคงให้กับความหมายของประชาธิปไตย เรียกความหมายเฉพาะเหล่านี้ว่า “moment” การทำให้กลายเป็น moment เป็นขั้นตอนของการลดรูป ย่อส่วน ความสัมพันธ์กับสัญญาณอื่น ให้เหลือเพียงความสัมพันธ์ที่ต้องการเพื่อผลิตสร้างวาทกรรม อย่างไรก็ตามกระบวนการนี้ไม่เคยจะสมบูรณ์ เบ็ดเสร็จ แต่มีการตอบโต้ ต่อสู้ แข่งขันในสนามวาทกรรม (Laclau and Mouffe, 1985: 105-12) การสร้างความหมายของวาทกรรมจึงเต็มไปด้วยการต่อสู้ช่วงชิงซึ่งให้ได้มาซึ่งอำนาจนำในการกำหนดนิยามความหมายให้กับสรรพสิ่ง วาทกรรมหลักจะทำหน้าที่เป็นตาข่ายคลุมครอบวาทกรรมอื่น ๆ ให้ตกอยู่ในชุดความหมายลักษณะเดียวกัน การวิเคราะห์วาทกรรมของ ลาคลาว และมูฟฟ์ สนใจที่ความคิดที่วาทกรรมได้ สร้าง อารมณ์รักษา และเปลี่ยนแปลงความหมายของความคิดนั้นไปอย่างไร สถาปนาวาทกรรมหลักขึ้นเป็นระบบทางสัญญาณได้อย่างไร โดยวิธีสร้าง (deconstruction) โครงสร้างทางสังคมที่ต้องการจะจัดระเบียบโลก (Jorgensen and Phillips, 2002: 48) วาทกรรมในแบบ ลาคลาว และ มูฟฟ์ ช่วยทำให้เราเห็นถึงการต่อสู้ ช่วงชิง การกำหนดนิยามความหมายของวาทกรรม และสถาปนาวาทกรรมหลัก (dominance discourse) ให้กลายเป็นตัวแทน (representation) ดังนั้นการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม จึงเป็นการศึกษา การผลิตสร้าง การอารมณ์รักษา การต่อสู้ ช่วงชิงการนิยาม เพื่อเปลี่ยนแปลงความหมายของวาทกรรม ที่เกิดขึ้นจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยมีแนวทางการศึกษาแบ่งเป็นการวิเคราะห์ใน 3 ระดับ ดังนี้

การผลิตสร้างวาทกรรม (discursive construction)

ตัวบทเป็นองค์ประกอบย่อยที่เล็กที่สุดของวาทกรรม ตัวบทเมื่อมาประกอบเข้าด้วยกันจะอยู่ในรูปคำ (word) คำศัพท์ (vocabulary) อนุประโยค (clause) และประโยค (sentence) ตัวบททำหน้าที่เป็นตัวแทน เสนอโลกทางสังคม และโลกทางกายภาพ เป็นสิ่งที่คนใช้ในกระบวนการสร้าง-ผลิตความหมายในเหตุการณ์ทางสังคม (social events) ซึ่งนอกจากจะใช้ตัวบทเป็นแนวทางหรือเป็นตัวแทนเสนอความหมายแล้ว ยังใช้ในการผลิตสร้างความหมายด้วย ตัวบทมีความหมายใน 3 ลักษณะด้วยกัน (Fairclough, 2003: 26-8, 159-63) ได้แก่ 1) ตัวบทที่บ่งบอกการกระทำ (action) ซึ่งปรากฏในรูปของประเภทของตัวบท (genres) นั้น บ่งบอกชี้แนะแนวทางให้กระทำ เช่น การลำดับเรื่องราวของหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น ทำให้ต้องอ่านจากด้านหลังมาด้านหน้า หรือการเขียนบทความทางวิชาการที่ต้องมีบทคัดย่อและคำสำคัญ (keyword) 2) ตัวบทมีลักษณะของความเป็นตัวแทน (representation) กล่าวคือมีลักษณะเป็นวาทกรรม ที่ครอบงำ และส่งผลถึงการรับรู้ของคน เมื่อพลเอกประยุทธ์ กล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือชาวนา โดยกล่าวถึงปัญหาที่สังคมมายาวนาน พลเอกประยุทธ์กำลังผลิตสร้าง ชาวนาแบบหนึ่ง คือชาวนาที่ขาดความรู้ขาดเทคโนโลยี รอรับความช่วยเหลือจากรัฐบาล ซึ่งเป็นชาวนาที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนของชาวนา (สามชาย ศรีสันต์, 2557) 3) ตัวบทที่มีลักษณะเป็นการนิยาม (identification) คือผลที่ตามมาจากการเป็นตัวแทน และการกระทำที่ฝังแน่นคงทน ซึ่งสะท้อนให้เห็นในลักษณะรูปแบบเฉพาะ (styles) เป็นกฎเกณฑ์ทางวาทกรรมของแนวทางที่เริ่มต้นที่จะเป็น และพัฒนาไปสู่อัตลักษณ์ (identities) รูปแบบเฉพาะ (styles) เป็นแนวทาง รูปแบบทั่วไปที่ยังไม่เฉพาะเจาะจงเท่าอัตลักษณ์ที่ต้องสร้างความแตกต่างจากสิ่งอื่น ดังเช่น ชาวนาที่มีรูปแบบการปลูกข้าวแบบการทำไร่นาสวนผสม และการเปิดพื้นที่การเกษตรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือศูนย์เรียนรู้ เป็นชาวนาที่มีคุณค่า และควรได้รับการส่งเสริม ซึ่งเป็นการสร้างความแตกต่างระหว่างชาวนาผู้ยากจน กับชาวนาผู้มั่งคั่งในสังคมไทย เป็นการกำหนดนิยาม “ชาวนา” จากคำพูดของนายกรัฐมนตรี (พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา)

หน้าที่ของตัวบทในสนามวาทกรรม

การวิเคราะห์ตัวบทในสนามวาทกรรมคือการพิจารณาการทำหน้าที่ของตัวบทใน 3 ลักษณะดังกล่าว คือ บ่งบอกการกระทำ การสร้างความเป็นตัวตน และการกำหนดนิยาม โดยพิจารณาการจัดวางองค์ประกอบของตัวบทอย่างไร การเลือกใช้คำศัพท์ (vocabulary) การใช้ไวยากรณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการพิจารณาองค์ประกอบที่ถูกจัดระเบียบของวาทกรรม (order of discourse) (Fairclough, 1992: 73-8)

การวิเคราะห์ตัวบท จะกระทำควบคู่ไปกับการวิเคราะห์บริบทที่วาทกรรมได้ปรากฏขึ้น เพื่อเผยให้เห็นถึง การปะทะกับแบบแผนการกระทำที่ตัวบทเสนอความเป็นตัวตน และความหมาย ที่ถูกสร้างขึ้นในขบวนการเคลื่อนไหว เพื่อตอบโต้กับวาทกรรมหลัก ที่สร้างผลกระทบกระเทือนให้กับการดำเนินชีวิต ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นจากการถูกกดทับ ความไม่พอใจ การตอบโต้ต่อความยากลำบาก ไม่เป็นธรรม ไม่ได้รับการยอมรับ เป็นการลุกขึ้นมาบอกกล่าวให้สังคมได้รับรู้ถึงความเจ็บปวดคับข้องใจ ดังนั้นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในฐานะที่เป็นวาทกรรมจึงปรากฏตัวขึ้นจาก “วาทกรรมตอบโต้” ซึ่งเป็นวาทกรรมเริ่มแรกที่ปรากฏขึ้นในกระบวนการก่อรูปของขบวนการ วาทกรรมตอบโต้ (discursive counter) ได้แก่ การพูด การเขียน แสดงออก ต่อผู้อื่น (speaking for others) ซึ่งเป็นการตอบโต้เหตุที่ทำให้ขุ่นเคือง คับข้องใจ (Deleuze and Foucault, 1977: 209) วาทกรรมการตอบโต้บรรจุข้อเสนอ ทางออก ที่มีลักษณะคู่ขนานที่นำมาทดแทนสิ่งที่กำลังเป็นปัญหา เพื่อจะสร้างให้เกิดความพึงพอใจ ในงานของฟูโกต์ได้แสดงให้เห็นถึงเสียงไม่มีใครได้ยิน เมื่อนักโทษในเรือนจำกล่าวเหน็บแนมรากฐานทางความคิดที่มีอยู่ในระบบกฎหมายอาญา หรือการที่บุคคลปลดปล่อยร่างกายของตัวเองโดยแสดงให้เห็นถึงการมีความสุขทางเพศวิถี (sexuality) ขณะที่ผู้เชี่ยวชาญชี้บอว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นภาวะผิดปกติทางเพศ อย่างไรก็ตามวาทกรรมตอบโต้ไม่จำเป็นต้องเป็นวาทกรรมที่ก้าวร้าว หรือถอนรากถอนโคนวาทกรรมหลัก (Moussa and Scapp, 1996: 89) ในขบวนการเคลื่อนไหววาทกรรมตอบโต้มีทั้งขัดขึ้น และยอมตาม วาทกรรมหลักที่มากดทับเพื่อให้จุดมุ่งหมายของขบวนการบรรลุผลสำเร็จ วาทกรรมหลักที่วาทกรรมตอบโต้ปะทะด้วยจึงไม่ใช่ศัตรูหรือชั่วตรงข้าม แต่เป็นคู่สนทนา (pair conversation) มีการปะทะประสาน ตอบโต้ และ

ประนีประนอม การศึกษาวาทกรรมตอบโต้ว่าด้วยสิทธิสตรีของหญิงชาวมุสลิมในประเทศอินเดีย พบว่าคู่สนทนาของวาทกรรมตอบโต้ก็คือวาทกรรมวิถีปฏิบัติของสตรีมุสลิมหรือที่เรียกว่า “purdah” ซึ่งควบคุม แบ่งแยก พื้นที่ และเวลาในการใช้ชีวิตของผู้หญิงไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้อง ใกล้ชิด กับผู้ชาย ผู้หญิงจะต้องหลบเร้นตนเองไม่ปรากฏตัวในที่สาธารณะเพื่อป้องกันการถูกจ้องมอง ใช้ผ้าคลุมหน้า และแต่งกายมิดชิดเมื่อต้องออกไปในที่สาธารณะ ผู้หญิงจึงมักถูกให้เก็บตัวอยู่ในบ้านและไม่ได้รับอนุญาตให้ศึกษาในโรงเรียน วาทกรรมตอบโต้ที่ถูกยกขึ้นมาต่อสู้เพื่อให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน คือคำสอนของศาสดา (hadith) ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา การอธิบายว่าการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้หญิงที่จะต้องทำหน้าที่ภรรยาในโลกสมัยใหม่ ที่สามเินต่างได้รับการศึกษาในระบบ ซึ่งเป็นคำอธิบายที่ยังคงทำให้มั่นใจได้ว่า โรงเรียนจะยังคงรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียม และการปฏิบัติของผู้หญิงที่จะต้องเคร่งครัดกับหลักศาสนา โรงเรียน และมหาวิทยาลัยมีกฎเกณฑ์ควบคุมเป็นการเฉพาะ เพื่อทำให้ผู้ปกครองมั่นใจได้ว่า ลูกสาวของตนจะไม่ล่วงละเมิดวิถีปฏิบัติของสตรีมุสลิม การใช้วาทกรรมตอบโต้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป การเรียกร้องให้ผู้หญิงสามารถใช้ห้องสมุดสาธารณะได้บ่อยครั้ง และมีเวลานานขึ้น เมื่อผู้หญิงอ้างว่าไม่ได้อ่านหนังสืออย่างเพียงพอที่จะทำให้เรียนได้ดี การเรียกร้องให้ที่สาธารณะปลอดอดภย และเป็นมิตรกับสตรีที่จะเดินทางไปห้องสมุด มากกว่าที่สังคมจะเรียกร้องให้ผู้หญิงจะต้องระมัดระวังตัวจนไม่กล้าออกนอกบ้าน สิ่งเหล่านี้คือความพยายามที่จะสร้างสมดุลระหว่างการยอมตาม (conformity) กับการขัดขืน (resistance) ซึ่งทำให้วาทกรรมตอบโต้ส่งผลในทางปฏิบัติ (Imam and Bano, 2015: 282-99)

วาทกรรมตอบโต้สามารถปะทะเข้ากับอุดมการณ์หลักที่ดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักยภาพ เป็นการส่งสารไปยังประชาชนให้หันมาสนใจรับฟัง และสร้างแรงจูงใจให้คล้อยตาม วาทกรรมตอบโต้ในขบวนการเคลื่อนไหวจะถูกผลิตซ้ำ ย้ำ และส่งผ่านไปยังประชาชนภายใต้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เมื่อได้รับการขานรับจากสังคม จะนำไปสู่การก่อรูปขึ้นแนวปฏิบัติ (social practice) เป็นแนวปฏิบัติที่แตกต่าง ปะทะประสานเข้ากับรูปแบบชีวิตที่กำลังเผชิญ ภายใต้วาทกรรมตอบโต้จึงแฝงไปด้วยกฎเกณฑ์ของการผลิตสร้าง กฎเกณฑ์ใหม่ทางสังคม

วาทกรรมตอบโต้ในบริบทของสนาม

การวิเคราะห์ตัวบทเพื่อค้นหาวาทกรรมตอบโต้ ในขบวนการเคลื่อนไหวมีสองส่วนควบคู่กันไปด้วย คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (content) และการวิเคราะห์บริบท (context) ในการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการพิจารณาเพื่อค้นหา วิเคราะห์การจัดกลุ่ม (categories) ของคำ ประโยค ที่ถูกนำมาใช้ กลุ่มคำ ประโยคเหล่านั้นผลิตสร้างความหมายแบบใด ซึ่งการวิเคราะห์นี้จะพิจารณาควบคู่ไปกับบริบทที่ตัวบทนั้นถูกนำเสนอ นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาว่าสิ่งใดที่ไม่ถูกนำเสนอ หรือถูกทำให้เลือนหายไป ในบริบท การเสนอตัวบทในขบวนการเคลื่อนไหวย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการรื้อทำลาย วาทกรรมชุดเดิม และประกอบสร้างวาทกรรมชุดใหม่ในลักษณะกระบวนการวิภาษวิธีการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวในฐานะที่เป็นวาทกรรมจึงต้องค้นหาว่า อะไรคือสิ่งที่ถูกล้มล้าง และอะไรคือสิ่งที่ถูกเสนอขึ้นแทนที่

ศาลกับความยุติธรรมในสังคมไทย

วันที่ 17 มีนาคม 2556
ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

13:00 - 13:15 กล่าวนำ / อ่านจดหมายโต้แย้งคำสั่งประธานรัฐสภา
กรณีปฏิเสธไม่ทำร่างแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมาย
อาญา มาตรา 112 เข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา
ชาณุวัชรีย์ เกษตรศิริ

13:15 - 15:00 ศาลกับ "ความยุติธรรม" ในคดีมาตรา 112
วาด วรี / สาวตรี สุขศิริ / ชัยนุศร แสงถนนกุล /
นันทิชา อธิษฐานนท์ / พวงทอง กวีธรรม์ (ดำเนินรายการ)

15:00 - 15:40 งานแสดงศิลปวัฒนธรรม
กวีราษฎร์ / แสงอำนาจ

15:40 - 16:50 ศาล ในฐานะกลไกของระบอบ... ?
นิธิ เอียวศรีวงศ์ / วรเจตน์ ภาคีรัตน์

16:50 - 17:00 อ่านจดหมายเปิดผนึกถึงผู้พิพากษาและตุลาการ
สถิตย์ โพธิ์ระ (อธิบดีกองประธานศาลฎีกา)

ร่วมจัดร่วมกับ ศาล 112 ปฏิญญาหน้าศาล กวีราษฎร์
แสงอำนาจ กลุ่ม ๒๔ มิถุนา ประชาธิปไตย
และคณะศิษย์ธรรมศาสตร์

** ในงานมีการจำหน่ายเสื้อยืด 4 แบบ (ราคาตัวละ 200 บาท) และเสื้อคอปกโพลีเอสเตอร์สีน้ำเงิน (ราคาตัวละ 300 บาท)
ออกมอบโดยมูลนิธิหอประชุมศรีบูรพา และจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์ เพื่อหารายได้มาใช้จ่ายค่าหอประชุมและค่าจัดงานครั้งนี้

สำหรับการวิเคราะห์บริบท ได้แก่ ภาพ หรือสิ่งที่ปรากฏให้เห็น เพื่อประกอบการผลิตสร้างความหมาย ดังเช่น การจัดวางองค์ประกอบ การใช้พื้นที่ ภาพไดโนเสาร์ที่มีหางเป็นค้อนที่ใช้ประกอบการพิจารณาคดีของผู้พิพากษา (gavel) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์บริบทที่ตัวบทปรากฏขึ้น เพื่อดูเจตนารมณ์ สารที่ต้องการจะส่งผ่านมายังผู้ชม ผู้ฟัง

การวิเคราะห์เนื้อหาตัวบท ภายใต้บริบท (context) ซึ่งหมายถึงพื้นที่และเวลาของการปรากฏขึ้นของวาทกรรม สามารถพิจารณาได้จาก (Ruiz, 2009: 4-8)

1) การวิเคราะห์เหตุการณ์ (situational discourse analysis) เป็นการวิเคราะห์จากการพรรณนาให้เห็นถึงเนื้อหารายละเอียดของเหตุการณ์ที่วาทกรรมได้ถูกผลิตสร้างขึ้น โดยมุ่งความสนใจไปที่วาทกรรมที่ถูกผลิตสร้างขึ้นนั้นมีคุณลักษณะอย่างไร (characteristics) จากถ้อยคำการสนทนา การพูดบนเวที การประชุม การให้สัมภาษณ์ ข้อความที่เห็นในป้าย โปสเตอร์ ฯลฯ การวิเคราะห์เหตุการณ์ไม่ได้มุ่งค้นหาความหมายในทางสากล หรือความหมายที่เป็นวาทกรรมหลัก แต่การวิเคราะห์เหตุการณ์จะต้องค้นหาความหมายเฉพาะ ของท้องถิ่น ชุมชน กลุ่มหรือบริบทที่วาทกรรมนั้น ๆ ถูกใช้ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นกับพื้นที่ทางสังคมที่วาทกรรมนั้นได้ปรากฏตัว ดังกรณี ภาพโปสเตอร์เชิญชวนให้มาร่วมงาน “ศาลกับความยุติธรรมในสังคมไทย” ตัวบทนี้เกิดขึ้นภายใต้เหตุการณ์การจับกุม ดำเนินคดี และคุมขังนักโทษการเมืองจำนวนมากภายหลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมในช่วงที่นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี

2) การวิเคราะห์การสนทนา (conversation analysis) เป็นกระบวนการวิเคราะห์การสื่อสารในเหตุการณ์ประจำวัน โดยพิจารณาที่การต่อรองความหมาย การผลิตสร้างวาทกรรม ของผู้กระทำ หรือผู้แสดง ที่ไม่เพียงเป็นผู้กล่าว เขียน แต่มีฐานะเป็นผู้ปฏิบัติภายใต้กฎเกณฑ์ทางวาทกรรมด้วย วาทกรรมจึงไม่ใช่เพียงภาษาเขียน หรือภาษาพูดเท่านั้น แต่หมายรวมถึงภาษากาย และภาษาสัญลักษณ์ เครื่องมือสำคัญของการวิเคราะห์การผลิตสร้างวาทกรรมในการวิเคราะห์การสนทนาได้แก่ การวิเคราะห์สัมพันธ์ (intertextual analysis) เป็นขั้นตอนของ

การใช้ตัวบทที่มีการรับรู้ทางสังคมมาก่อนหน้าแล้ว นำมาจัดวางประกอบขึ้นภายใต้บริบทเฉพาะ โดยพิจารณาเนื้อหาของการเสนอตัวบท การเรียงร้อยต่อกัน การประกอบสร้างโดยเชื่อมโยงเหล่านั้น และการจัดวางในบริบทซึ่งอาจสร้างความหมายที่แตกต่าง สอดคล้อง หรือแย้งกันกับที่เคยใช้มาก่อน แต่ได้ผลิตสร้างวาทกรรมที่มีความหมายใหม่ขึ้น

การศึกษาการผลิตสร้างวาทกรรม โดยพิจารณาจากตัวบท และบริบทที่มาประกอบสร้างขึ้นว่า ใครเป็นผู้พูด พูดในสถานะใด สังคมได้มอบสิทธิอำนาจแบบใดให้กับผู้พูด หากผู้พูดมีสถานะทางสังคม เป็นตัวแทนที่สามารถผลิตความหมายให้กับวาทกรรมนั้นๆ ได้หนักแน่นน่าเชื่อถือเพียงใด

นอกจากนั้นการวิเคราะห์การประกอบสร้างวาทกรรมไม่เพียงสนใจที่ตัวบทบริบท ผู้พูด หรือผู้แสดงเท่านั้น แต่ยังสนใจเครื่องไม้เครื่องมือ ธรรมเนียมปฏิบัติ องค์กรประกอบแวดล้อม ซึ่งสัญวิทยาเรียกว่า พาหะสัญญาณ (sign vehicles) ของการทำให้วาทกรรมปรากฏขึ้นด้วย ผู้วิเคราะห์ต้องค้นหาทฤษฎีเกณฑ์ที่อยู่เบื้องหลัง ของการผลิตสร้างความหมาย (Kosicki, 1993: 57) การศึกษาในส่วนนี้จึงเป็นการศึกษา การผลิต และการใช้ภาษาในบริบท งานศึกษาทางวาทกรรม ผู้ศึกษาจะศึกษาโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือศึกษาผ่านเอกสาร ภาพเคลื่อนไหว สื่อสาธารณะ เช่น การพูดบนเวทีของการชุมนุมประท้วง บทสนทนาของสมาชิกในขบวนการเคลื่อนไหว ประกาศ แถลงการณ์ ข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ เพลง การแสดงบนเวที คลิปวิดีโอ ตลอดจนถึงสื่อในโลกออนไลน์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวาทกรรมตอบโต้ที่ถูกสร้างขึ้นจากขบวนการเคลื่อนไหว โดยจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า อะไรคือวาทกรรมตอบโต้ วาทกรรมดังกล่าวถูกสร้างขึ้นอย่างไร ภายใต้เงื่อนไขบริบทแบบใด และวาทกรรมใดที่เป็นคู่สนทนาหลักของวาทกรรมตอบโต้ดังกล่าว

วาทกรรมหรือสร้าง (deconstructive discourses)

การรื้อสร้างในที่นี้คือ การปะทะประสาน ตอบโต้ทางวาทกรรม ภายใต้แบบปฏิบัติทางสังคม (social practice) ซึ่งได้แก่กฎเกณฑ์ที่กำกับการคิด การกระทำ เป็นแม่แบบที่คอยชี้ นำ ให้สมาชิกในสังคมคิด และกำหนดนิยามความหมาย (subjectivity) ให้กับสรรพสิ่ง แบบปฏิบัติทางสังคมเป็นสิ่งที่ห่อหุ้มห้อมล้อมเหตุการณ์ ผู้กระทำทางสังคมที่เกิดขึ้นในสนาม เสมือนกติกาที่กำกับการแข่งขัน ในทัศนะของฟูโกต์แบบปฏิบัติทางสังคมคือวาทกรรม ในรูปของกฎเกณฑ์ที่บ่งบอกถึงแนวทางของการพูด การเขียน กำหนด มอบหมายว่ามีเรื่องใด ใครสมควร มีอำนาจในการกระทำ และใครที่ถูกห้ามไม่ให้กระทำ แบบปฏิบัติทางสังคมจึงสร้างอัตบุคคลขึ้น (subject) ให้มีสถานะเป็นตัวแทนของการพูด การเขียน การแสดง วาทกรรม ขณะเดียวกันก็กีดกันคนบางกลุ่มบางพวกไม่ให้กระทำ หรือทำให้เลือนหายไปในพื้นที่สนาม (Hall, 1997: 13-74) บุตรีเยอร์ มองว่าตำแหน่งแห่งที่และการแสดงบทบาทของผู้เล่นเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคมที่ผู้เล่นจะปรับแต่ง (configuration) ให้สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ของสนาม (Hanks, 2005: 72) เช่น การเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อรัฐในปัจจุบันจะต้องใช้รูปแบบที่เรียกว่า “อารยะขัดขืน” จึงจะได้รับการยอมรับจากสังคม การเรียกร้องเคลื่อนไหวเรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากโครงการขนาดใหญ่ของรัฐในประเทศไทย จะต้องกันแยกกลุ่มคนที่เข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหวที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ออกไปให้มีบทบาทโดดเด่น ดังเช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก ที่ถูกกล่าวหาว่าผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวไม่ใช่คนในพื้นที่ (นราพร อินทร์แดนดอน, 2556: 121) แบบแผนเหล่านี้กำกับ ชี้นะแนวทางการปฏิบัติให้กับการเคลื่อนไหว การวิเคราะห์แบบแผนปฏิบัติทางสังคมจึงต้องอ้างอิงถึงโครงสร้างทางสังคมที่คอยกำกับอยู่ด้วยเสมอ โครงสร้างดังกล่าวได้แก่ธรรมเนียมปฏิบัติ (conventions) กฎเกณฑ์ (rules) และบรรทัดฐาน (norms) ที่เสนอตัวในรูประเบียบของวาทกรรม (order of discourse) (Faiclough, 1992: 62-73)

ค้นหาแบบปฏิบัติทางสังคม (social practice) และทางเลือกที่ถูกสร้าง

การวิเคราะห์การเคลื่อนไหววาทกรรมสนามจะต้องค้นหาอำนาจนำที่แอบซ่อน แฝงเร้น ในปฏิบัติการที่ผู้ปกครองสร้างขึ้นในรูปของชุดความคิดที่ดำรงอยู่ในสังคม พิจารณาพร้อมไปกับเงื่อนไขแวดล้อมในทางโครงสร้างของโครงข่ายความสัมพันธ์ เช่น องค์กร สถาบัน กลุ่ม ที่เชื่อมต่อกันในรูปของเครือข่าย (network) เพื่อให้อำนาจมีผลในภาคปฏิบัติ รวมถึงการพิจารณาบรรดาอุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องมือ กฎระเบียบที่เครือข่ายของอำนาจผลิตสร้างขึ้นซึ่งเรียกว่า “กลไกกำกับความสัมพันธ์” (apparatus or dispositif) ในความหมายที่ฟูโกต์ใช้ด้วย โดยดูที่โครงข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวผลิตสร้างความสัมพันธ์ และกำหนดกฎเกณฑ์ความเชื่ออย่างไร (Fairclough, 2001: 123) สิ่งสำคัญคือการค้นหารอยแตกร้าว จุดประาะบาง ช่องว่างที่ขบวนการเคลื่อนไหวจะเบียดแทรก และสถาปนาตัวตนเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเองได้

ภายใต้วาทกรรมตอบโต้ที่ขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรมผลิตสร้างขึ้น ในการปะทะเข้ากับวาทกรรมหลักที่มีอำนาจครอบงำในสังคม จำเป็นจะต้องเสนอทางเลือก ซึ่งเป็นแบบการปฏิบัติที่กลุ่มขบวนการต้องการจะนำไปให้ถึงปะทะเข้ากับแบบปฏิบัติทางสังคมที่ดำรงอยู่ แบบแผนการปฏิบัตินี้เป็นทั้งการปะทะเชื่อมประสาน ประนีประนอม ขัดแย้ง กับแบบแผนทางสังคมที่ดำรงอยู่ เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขบวนการเคลื่อนไหวเสนอต่อสาธารณะ โน้มน้าวให้สังคมเปิดพื้นที่ให้กับการใช้ชีวิตที่มาจากความต้องการของผู้รับผลการพัฒนา (ดูตัวอย่าง Herath, 2009: 1449-64; Banda and Oketch, 2009: 165-181; Nygren, 2000: 11-34; Klenk, 2004: 57-78; Ukeje, 2004: 605-17) แบบปฏิบัติทางสังคมที่ถูกเสนอขึ้นในขบวนการเคลื่อนไหวจึงเป็นการคืนความเป็นการเมืองให้กับการพัฒนา ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจของแบบปฏิบัติทางสังคมที่ดำรงอยู่ และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ประชาชนต้องการ เป็นการปะทะตอบโต้ เพื่อเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิต เป็นการเมืองของการต่อรองตัวตน อัตลักษณ์ และการใช้ชีวิตประจำวัน ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มหญิงรักหญิง

(Taylor and Whittier, 1992: 117-18) การใช้ชีวิตเป็นลักษณะเฉพาะของปัจเจกบุคคล เป็นสิ่งบ่งชี้สถานะทางเศรษฐกิจสังคม และเกี่ยวข้องกับระบบคุณค่าที่สังคมกำหนด นิยามสถานะทางสังคมการศึกษาการใช้ชีวิตจะศึกษาผ่านการบริโภค การใช้เวลาร่วม และการกำหนดนิยาม จัดการกับร่างกายของตนเอง ซึ่งหมายรวมไปถึงการแต่งกาย การเลือกซื้อสินค้าและบริการ เครื่องดื่ม การกิน บ้านที่อยู่อาศัย และอื่น ๆ รูปแบบการใช้ชีวิตนอกจากจะใช้กำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้กับปัจเจกบุคคลแล้ว ยังจัดกลุ่มคนที่มีความคล้ายคลึงกันเข้าด้วยกันเข้าด้วยกัน เป็นการเมืองของการใช้ชีวิต (Zablocki and Kanter, 1976: 269-98) เช่น ชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานคร เรียกตัวเองว่า “ชาวนานวันหยุด” นิยมที่จะซื้อที่ดินเพื่อทำการเกษตร ทำไร่ นา สวนผสม เพื่อไว้พักผ่อนและปลูกข้าวกินเองในครอบครัว โดยจำลองแบบการใช้ชีวิตของชาวชนบทในวินที่ว่างจากการทำงานประจำ ขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิตจึงเป็นรูปธรรมของภาพความต้องการที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง เป็นการเมืองของกลุ่มอัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายที่เน้นความเป็นส่วนตัว เป็นปัจเจกผู้มีรสนิยมร่วมกัน ที่ต้องการกำหนดนิยามการดำเนินชีวิตของตนเอง ตัวอย่างของขบวนการเคลื่อนไหวแนวนี้ได้แก่ ชีวิตที่เรียบง่าย (voluntary simplicity)¹ การดำเนินชีวิตที่รับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility) การใช้ชีวิตสีเขียว (green living) การบริโภคมังสวิรัต (vegetarianism) เป็นต้น (Haenfler, Johnson and Jones, 2012: 1-20)

การวิเคราะห์ในส่วนนี้จึงเป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหารูปแบบของขบวนการ (style of movement) ที่เสนอแบบการใช้ชีวิต ภายใต้ข้อจำกัด และโอกาสของแบบแผนปฏิบัติทางสังคมที่ดำรงอยู่กับแบบแผนปฏิบัติทางสังคมที่ถูกเสนอขึ้นมาใหม่ ตัวอย่างเช่น ขบวนการเคลื่อนไหววนเกษตร พยายามเติมเต็มช่องว่างจุดบกพร่องของระบบ (dramatization of system vulnerability) ทุนนิยม โดยรื้อฟื้นวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ที่มีมาแต่อดีต ดังเช่น การผลิตยาสมุนไพรใช้เองจากการค้นคว้าตำรายาเก่าและความรู้ที่ถ่ายทอดสืบกันมา การสร้างประเพณี “ทำบุญขวัญข้าว” การแข่งขันทำขนมที่ผลิตขึ้นจากข้าว ทำให้ได้อาหารที่หลากหลาย รื้อฟื้นขนมไทยที่กำลังสูญหายไป ค่านิยมใหม่ของคนเมืองผู้โหยหาอดีตที่ถูกทำให้เชื่อว่ากำลังจะหมดไปเพราะกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ทำให้วนเกษตรมีที่ยืน

ในสังคมไทย ในฐานะเป็นอดีตที่ดำรงอยู่ ควรค่าแก่การภาคภูมิใจ เป็นทางออกให้ กับเกษตรกร เป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยที่ได้ให้ทางออกกับสุขภาพ และคุณภาพชีวิตของคนเมือง อีกทั้งเป็นแหล่งอ้างอิงภูมิปัญญาไทย (ตามชาย ศรีสันต์, 2552: 172-210) รูปแบบการใช้ชีวิต เป็นเสมือนเข็มทิศกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ที่สะท้อนให้เห็นถึงรสนิยม ทั้งการใช้เวลาร่าง การแต่งกาย การสร้าง และการใช้ภาษา ตลอดจนการบริโภค (Featherstone, 1987: 55) รูปแบบ (style) จึงเป็นการปะทะประสานระหว่างแบบปฏิบัติทางสังคมที่ดำรงอยู่กับก่อรูปขึ้นของ เค้าโครงของขบวนการเคลื่อนไหว เพื่อเข้าจับจองเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ปรากฏขึ้น โดยการใช้วาทกรรม เครื่องมือทางสถาบัน (dispositifs) ตลอดจนทฤษฎีการทางสัญญาเพื่อแสดง (perform) ตัวตนภายใต้แนวทางการปฏิบัติทางสังคม (social practice)

สิ่งที่ควรระมัดระวังคือการศึกษ ขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต ไม่จำเป็นต้องเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่ปะทะ ตอบโต้กับภาครัฐเท่านั้น แต่ขบวนการเคลื่อนไหววาทกรรมสนาสนนี้ครอบคลุมการตอบโต้ ปะทะกันระหว่างการเคลื่อนไหวภาคประชาชนด้วยตนเอง ดังเช่น ขบวนการเสื้อเหลือง/กปปส. กับเสื้อแดง ที่ต้องการเสนอรูปแบบการใช้ชีวิตทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองฝ่ายก็ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับการสนับสนุนจากรัฐหรือกลไกของรัฐด้วยกันทั้งสองฝ่าย หรือกรณีรูปแบบ

"มืออาชีพทำนา VS ชาวนามืออาชีพ"

<ol style="list-style-type: none"> 1.ทำอะไรก็ได้ บ่อยไปตามฤดูกาล 2.แค้นตัวบราซิล 3.ดันทุรัง ปูอแห้ง ยาแห้ง ตันแรงแห้ง 4.ข้าวราคาไม่ดี โดนกดราคา 5.เห็นเค้าว่า ยาโนน -ฮอโรโมน -ปุ๋ยนั้น ดี <p style="text-align: center;">6. รือ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.ทุกอย่างทำได้ ถ้าจะทำ และทำจริง 2.ชาวนา คือ นายกรัฐมนตรี 3.คิด วางแผน ปองกัน ก่อนจะทำ 4.ใช้คอนเซปต์ "สวมเลือกได้" กำหนดการผลิต ขายเป็นพันธุ์ข้าวปลูก /ข้าวปลอดภัย 5.ของดี ต้องทำได้ด้วยตัวเอง <p style="text-align: center;">6. วิเริ่ม</p>
--	---

"เลือก" และ "ทำ" ในแบบที่-เป็นคุณ

การใช้ชีวิตของคนเมืองที่เรียกว่า "ชาวนาวันหยุด" ได้สร้างวาทกรรม เข้าปะทะกับรูปแบบการใช้ชีวิตของชาวนาเดิม โดยแสดงให้เห็นข้อเสนอถึงชีวิตที่ดีกว่าของชาวนา

ที่มา : ชาวนาวันหยุด

<https://www.facebook.com/WeekendFarmerNetworks/photos/>

แต่ได้ช่วงชิงการนิยามชานานาใหม่ โดยแสดงตนเป็นผู้รู้และสถาปนาความเป็น “มืออาชีพ” ของการทำนา เบียดขับชานานาที่ทำนามาตลอดชีวิตให้กลายเป็น “ผู้มีอาชีพทำนา” ที่ขาดความรู้

รูปแบบการใช้ชีวิตพิจารณาได้จากแง่มุม ประเด็น หรือหัวข้อย่อย (subtopics) ดังเช่นข้อปฏิบัติ 6 ประการ ในตาราง ระหว่าง ชานานามีอาชีพทำนา กับชานานามืออาชีพ (ที่ไม่ได้ทำนาเป็นอาชีพ) นอกจากนั้นในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบการใช้ชีวิต สามารถจะตรวจสอบข้อมูลในภาคสนามจากการแสดงสัญลักษณ์ในการกระทำในชีวิตประจำวันของกลุ่มคนหลากหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการแสดงสัญลักษณ์ การจัดเวทีสัมมนา เสวนา การพูด การบรรยาย ทั้งในชั้นเรียนและเวทีสาธารณะ ของอาจารย์ นักวิชาการ การใส่เสื้อแสดงสัญลักษณ์ การต่อต้านผลพวงที่ตามมาจากการรัฐประหาร โดยมีแนวทางในการวิเคราะห์สนามวาทกรรม เพื่อค้นหารูปแบบการใช้ชีวิตในขบวนการเคลื่อนไหวดังนี้²

1) ภายใต้วาทกรรมตอบโต้ ที่ขบวนการเคลื่อนไหวได้สร้างขึ้น วาทกรรมดังกล่าวปะทะกับวาทกรรมที่ครอบงำอยู่ในสังคมด้วยคำอธิบายแบบใด โดยพิจารณาวาทกรรมในฐานะที่เป็นหัวข้อเรื่อง (topics) ที่ประกอบด้วยโครงข่ายทางวาทกรรม (หัวข้อย่อย) เช่น วาทกรรมประชาธิปไตยของคนเสื้อแดง ประกอบด้วยความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม การพัฒนาที่เท่าเทียมกัน สิทธิเสรีภาพทางการเมือง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะไม่ถูกลดทอนเหลือแค่การเป็น “ควาย” ที่ถูกหลอก และไม่สามารถคิดคำนวณด้วยเหตุด้วยผลได้ (ดู สุวิภา วิริยะประสพสงค์, 2557) จากนั้นพิจารณาการสร้างคำอธิบาย การให้เหตุผล และข้อเสนอใหม่ที่เป็นทางเลือกที่ดีกว่า ทั้งต่อขบวนการ และต่อสังคม

2) ข้อปฏิบัติทางสังคมที่ถูกปะทะ ประสาน และสร้างขึ้นใหม่ในขบวนการเคลื่อนไหว พิจารณาว่าสิ่งใดที่ต้องกระทำ และห้ามไม่ให้กระทำ สิ่งที่ขบวนการเคลื่อนไหวแบบวนเกษตรจะไม่กระทำคือ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ใช้สารเคมีในการปลูก และการปลูกพืชตามภาวะขึ้นลงของผลผลิตทางการเกษตร แต่วนเกษตรจะปลูกพืชแบบผสมผสาน ไม่ใช้สารเคมี และปลูกพืชตามความต้องการบริโภคในครัวเรือน และในชุมชน การแบ่งปันแลกเปลี่ยนสินค้ากันเองภายในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง

โดยหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายเงินเป็นสื่อกลาง ซึ่งปะทะเข้ากับการเกษตรในแบบไร่ นาขนาดใหญ่ที่เน้นปริมาณในเชิงพื้นที่และผลผลิต เพื่อลดราคาสินค้าเกษตรให้ต่ำลง

3) ข้อเสนอต่อสังคม ที่จะสร้างชีวิตที่ดีกว่า เป็นรูปแบบ วิธีการซึ่งจะทำให้รูปแบบการใช้ชีวิตที่ต้องการปรากฏขึ้น และได้รับการยอมรับจากสังคม เพื่อสร้างคุณค่าให้กับรูปแบบการใช้ชีวิตที่ถูกเสนอขึ้น เผยแพร่ และโน้มน้าวให้สังคมยอมรับ และหันมาปฏิบัติตาม ดังเช่น ความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิของสัตว์ (animal rights) ที่สามารถโน้มน้าวให้คนทั่วโลก ลด เลิก การบริโภคเนื้อสัตว์ และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสัตว์ รวมถึงการหลีกเลี่ยงการใช้สัตว์เพื่อการทดลอง เป็นต้น (Plous, 1991: 194-96; Herzog, 1993: 103-19)

การค้นหารูปแบบการใช้ชีวิตที่ถูกสร้างขึ้นในขบวนการเคลื่อนไหว คือจุดเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นถึงการผลิตสร้างการพัฒนาจากเบื้องล่าง และการก่อรูปขึ้นของนิยาม เพื่อเตรียมพร้อมที่จะสถาปนาอุดมการณ์ของการพัฒนาขึ้นใหม่ที่มาจากข้างล่าง

การกำหนดนิยามจากขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรมในส่วนนี้ เป็นการกำหนดนิยามความหมายในเชิงอุดมการณ์การดำเนินชีวิตชุดใหม่ ที่ได้จากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งเป็นการกำหนด นิยาม (subjectivity) จากเบื้องล่าง โดยมุ่งวิเคราะห์เพื่อค้นหา อุดมการณ์ (ideology) ของขบวนการเคลื่อนไหว ที่เสนอต่อสาธารณะ เพื่อปะทะเข้ากับอุดมการณ์ชุดเดิมที่ดำรงอยู่ในสังคม

อุดมการณ์ (ideology) เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ของวาทกรรม ในสถานะของการเป็นระบบตัวแทน ทำให้คนมีจินตนาการถึงรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม วาทกรรมจึงเป็นการก่อรูป (formation) ขึ้นของความจริงเมื่อคนนำความคิดนั้นมาสู่การปฏิบัติ เพราะความคิดไม่เพียงแต่ทำให้เราเห็นภาพ เกิดความรู้สึก ที่มีต่อตัวบทที่เราเห็น หรือคำพูดที่เราได้ยินเท่านั้น แต่ยังแฝงไว้ด้วยวิธีการประพฤติปฏิบัติ

ต่อสิ่งนั้นๆ ด้วย (Althusser, 1971: 121-76) ความคิด (idea) เป็นนามธรรมที่มองไม่เห็น แต่ความคิดชักนำบุคคลไปสู่การมีตัวตน ความเชื่อ สำนึกรู้ (consciousness) การที่บุคคลจะรับรู้ความคิด คือสามารถคิดได้ กำหนดนิยามตนเองได้ก็โดยการรับรู้ภาษา หรือวาทกรรม วาทกรรมจึงเป็นวัตถุดิบของความคิดที่กลายมาเป็นอุดมการณ์ เมื่อคนสามารถกำหนดนิยามตนเอง (Purvin and Hunt, 1993: 482-83) อุดมการณ์จึงเป็นวาทกรรมที่คงรูป และดำรงอยู่ในสังคม เป็นระบบความคิด ความเชื่อ ที่มีอยู่ร่วมกัน ซึ่งกำกับชี้แนะแนวทางการปฏิบัติ ทำหน้าที่ผลิตซ้ำปฏิบัติการทางสังคม อารักขาความเหลื่อมล้ำ ไม่เท่าเทียม และช่วยให้ผู้ปกครองยังคงรักษาอำนาจต่อไปได้ จุดสนใจของการวิเคราะห์อุดมการณ์ในกลุ่มวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์อยู่ที่ การวิเคราะห์อุดมการณ์ของความเหลื่อมล้ำ ไม่เท่าเทียม อุดมการณ์ที่คอยผลิตซ้ำอำนาจการกดทับสร้างความเป็นอื่นให้กับกลุ่มคนไร้อำนาจในสังคม (Maynard, 2013: 304-09) ดังนั้น อุดมการณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวจึงเป็นการกำหนดนิยามความหมายเพื่อเสนอตัวตนอัตลักษณ์ ความต้องการ ของขบวนการต่อสังคม เป็นกระบวนการสร้างกรอบแนวทาง (frame alignment process) ที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงทางสังคม อุดมการณ์ของขบวนการเคลื่อนไหว กับกระบวนการสร้างกรอบในขบวนการเคลื่อนไหวจึงมีความคล้ายคลึงกัน แต่จุดแตกต่างได้แก่ การวิเคราะห์แนวกรอบกระบวนการของ เดวิด สโนว์ และโรเบิร์ต เบนฟอร์ด (Snow and Benford, 1986) เป็นการวิเคราะห์กระบวนการสร้างกรอบ (framing process) สนใจที่ระดับองค์กร กลุ่มผู้เคลื่อนไหว ที่เสนอขอบเขต ทิศทาง อันเป็นแนวทางของการขับเคลื่อนขบวนการที่ต้องการจะไปให้ถึง แต่การวิเคราะห์เพื่อค้นหาอุดมการณ์กว้างไกลกว่านั้น อุดมการณ์เป็นระบบความคิด ความเชื่อ ที่ถักทอร่วมกันอย่างหลากหลาย เป็นทั้งหมดที่มารวมกัน โดยสมาชิกในสังคมยึดถือร่วมกัน มีความเป็นนามธรรมที่ใช้ได้กับคนหลากหลายกลุ่ม (Basu, 2012: 8-12) มากกว่าเพียงแค่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมขบวนการใดขบวนการหนึ่ง อุดมการณ์จึงก่อรูปขึ้นจากวาทกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย จำนวนมาก เสนอต่อสังคมเพื่อปะทะเข้ากับอุดมการณ์ชุดเดิมที่มีอยู่

อุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลัง

ในที่นี้อุดมการณ์จะใช้ในความหมายของระบบความเชื่อ ที่สมาชิกในสังคม ยึดถือร่วมกัน ซึ่งคอยกำกับชี้แนะแบบแผนการปฏิบัติ ใช้ตัดสินความดี เลว ในเชิงคุณค่า และมีสถานะเป็นตัวแทน (representation) ของกลุ่มทางสังคม (Van Dijk, 1998: 12, 69-73; Van Dijk, 2000: 93-7) เป็นอุดมการณ์ที่ถูกผลิต สร้างขึ้นใหม่ภายใต้ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปะทะเข้ากับอุดมการณ์ชุดเดิมที่มีอยู่ในสังคม โดยมีแนวทางในการวิเคราะห์ดังนี้

1) ค้นหาความเป็นตัวเรา การวิเคราะห์อุดมการณ์ในสนามวาทกรรมของ ขบวนการเคลื่อนไหวจะต้องสร้างความเป็นเรา (our movement) ขึ้น เพื่อให้สามารถ กำหนดนิยามตนเองได้ว่าเราคือใคร โดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับตัวเรา ซึ่งได้แก่ ขบวนการเคลื่อนไหวในหัวข้อสำคัญต่อไปนี้

สมาชิกของขบวนการ คือใคร ใครคือเป้าหมายที่จะรับเข้าร่วม เป็นสมาชิก พวกเขาและเธอเหล่านั้นมาจากไหน

กิจกรรมของขบวนการ อะไรคือสิ่งที่เราทำ กิจกรรมแต่ละครั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร ทำไมจึงเลือกสถานที่นี้ในการทำกิจกรรม

เป้าหมายของขบวนการ ทำไมจึงทำสิ่งนี้ อะไรคือสิ่งที่เราต้องการ

ค่านิยม และบรรทัดฐานของขบวนการ อะไรคือค่านิยมหลัก เราประเมิน ตนเองและผู้อื่นด้วยกฎเกณฑ์แบบใด (การแยกตัวตน/อัตลักษณ์ออกจากผู้อื่น) อะไรที่เราจะไม่ทำ

ตำแหน่งแห่งที่ และความสัมพันธ์ของขบวนการ อะไรคือตำแหน่ง แห่งที่ทางสังคม (position) ของเรา ใครคือฝ่ายตรงข้าม ใครคือพันธมิตร และใคร คือกลุ่มที่แตกต่างจากเรา

ทรัพยากรที่ถูกนำมาใช้ อะไรคือทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่ และจำเป็น จะต้องแสวงหาเพิ่ม (ตัวบุคคล, ความสัมพันธ์, สิทธิอำนาจ, สถานะทางสังคม)

การตอบคำถามดังกล่าวจะทำให้ทราบว่าขบวนการเคลื่อนไหวมีอุดมการณ์ที่ทำให้ขบวนการมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างไปจากกลุ่มทางสังคมอื่นอย่างไร ในขั้นตอนต่อมาคือการค้นหาเนื้อหาที่อธิบายคำตอบต่อคำถามข้างต้น โดยให้ความสนใจไปที่ความเชื่อในเชิงอุดมการณ์ (ideological belief) ซึ่งได้แก่การประเมินให้คุณค่าทางสังคมต่ออุดมการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ความเชื่อในเชิงอุดมการณ์เรื่อง เสรีนิยมใหม่ ที่เชื่อมั่นในระบบตลาดเสรี รัฐไม่ควรเข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง ยอมรับให้มีการแข่งขันการค้าการลงทุนโดยไม่มีอุปสรรคขวางกั้น การกระจายผลประโยชน์ ความมั่งคั่งเป็นไปตามกลไกตลาด รัฐไม่จำเป็นต้องเข้าไปช่วยเหลือคนยากจน เหล่านี้คือความเชื่อพื้นฐานของกลุ่มเสรีนิยมใหม่ แน่แน่นอนว่าความเชื่อเหล่านี้ย่อมมีความแตกต่างจากกลุ่มสังคมนิยมประชาธิปไตย

ในการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม จะต้องสร้างอุดมการณ์ขึ้นจากขบวนการเคลื่อนไหว โดยพิจารณาจากองค์ประกอบดังต่อไปนี้ (Van Dijk, 2006: 115-40)

2) วิเคราะห์ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังความเป็นตัวเราในสนามวาทกรรม ผู้ศึกษาจะต้องเข้าไปค้นหาความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังในสถานการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ โดยสนใจที่วาทกรรมซึ่งเกิดขึ้นในที่ตั้งของปรากฏการณ์ ภายใต้แบบแผนทางสังคมกำกับควบคุมอยู่ ซึ่งเป็นเงื่อนไขข้อจำกัดหรือส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยพิจารณาไปที่วาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้น ภายใต้แนวโน้ม ถ้อยคำ การใช้ศัพท์รูปแบบวิธีการในการพูด การเขียน รวมทั้งใครที่เป็นผู้พูด ผู้เขียน วาทกรรมสำคัญที่ควรให้ความสนใจในการศึกษาวาทกรรมภาคสนามคือ วาทกรรมตอบโต้ และวาทกรรมที่ผลิตสร้างรูปแบบ (style) ของการดำเนินชีวิต โดยวิเคราะห์ให้เห็นว่าวาทกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทแบบใด มีเงื่อนไข อุปสรรคขวางกั้น หรือสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการยอมรับอย่างไร เป็นการดึงบริบทออกมาพิจารณาเพื่อค้นหาความเชื่อที่แฝงอยู่เบื้องหลังของการจัดวางบริบท โดยให้ความสนใจไปที่

ก) แบบแผนการจัดประเภทของการพูดการเขียน (genres) ได้แก่ คุณลักษณะเฉพาะเมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ ที่สังคมมีตัวแบบ หรือเกณฑ์กำหนดวิธีการที่จะพูด จะเขียน ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้อยู่แล้ว เช่น เมื่อกล่าวถึง

สิทธิชุมชนในสังคมไทย (ก่อนการรัฐประหาร 2557) จะหมายถึงสิทธิอันชอบธรรมที่ได้รับการยอมรับว่ามีอยู่ ถูกเขียนรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ และสามารถยกเป็นข้ออ้างต่อการเคลื่อนไหวเรียกร้องได้โดยชอบธรรม แต่หลังจากรัฐประหาร สิทธิชุมชนไม่ได้รับการรับรอง และถูกมองว่าเป็นสิ่งขัดขวาง สร้างความล่าช้าให้กับการพัฒนา การวิเคราะห์แบบแผนการจัดประเภทของการพูดการเขียนจึงต้องพิจารณาบริบทพร้อมกันไปด้วย โดยมุ่งค้นหาว่าวาทกรรมจากขบวนการเคลื่อนไหวได้ปรับเปลี่ยน ปะทะ กับรูปแบบ วิธีการพูดการเขียนถึงอุดมการณ์ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างไร และเสนอกฎเกณฑ์ใหม่อะไรที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิของสัตว์ ทำให้การพูดการเขียนถึงสัตว์ ต่างไปจากเดิมที่กล่าวถึงสัตว์ในฐานะทรัพยากรที่มนุษย์เป็นเจ้าของนำมาบริโภค และใช้งาน โดยมองว่าสัตว์ไม่มีความเจ็บปวด ความรู้สึกกลัว เคร่าเสียใจ มาสู่การพูดและเขียนถึงสัตว์ในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่เท่าเทียมกับมนุษย์ มีความรู้สึก สำนึก รู้ดังปรากฏคำเรียกสุนัขว่า “น้องหมา” ใช้สรรพนามแทนว่า “เขา-เธอ” จากที่เคยเรียกว่า “มัน”

ข) ความรู้ (knowledge) เป็นรูปแบบของวาทกรรมที่เกิดจากการวิเคราะห์บริบท และแบบแผนการจัดประเภทของการพูดการเขียน โดยวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงระบบความเชื่อที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งระบบความเชื่อในที่นี้มีความหมายรวมถึง ทศนคติ ค่านิยม แบบแผนการปฏิบัติ ที่สะท้อนออกมาจากความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังซึ่งสมาชิกของขบวนการเคลื่อนไหวยึดถือร่วมกัน ความรู้ที่ได้นี้จากการวิเคราะห์นี้จะเป็นฐานที่ช่วยในการผลิตสร้างวาทกรรมใหม่ ๆ ที่จะขยายเผยแพร่ไปสู่สังคม ซึ่งในที่นี้ใช้ในความหมายของรหัส (code) หรือกฎเกณฑ์ ที่ใช้ผลิตสร้างความหมายให้กับสัญลักษณ์ ตามแนววิเคราะห์แบบสัญวิทยา (semiotics) นั่นเอง ความรู้จึงมีลักษณะเป็นนามธรรม ยกเว้นวาทกรรมให้กลายเป็นแนวความคิด (idealization) ที่สมาชิกในชุมชนยึดถือร่วมกัน

ค) ความเชื่อของขบวนการเคลื่อนไหว ความเชื่อเป็นอุดมการณ์ในเชิงคุณลักษณะ ที่ใช้ควบคุม และจัดระเบียบ อุดมการณ์ นอกจากนั้นยังควบคุมให้เกิดแบบแผนของการพูดการเขียนด้วย ภายในความเชื่อประกอบไปด้วย ทศนคติ

ค่านิยม และความรู้ ความเชื่อของขบวนการเคลื่อนไหวจึงเป็นแกนกลางในการผลิตสร้างวาทกรรม เช่น กลุ่มเหยียดผิว (racism) มีความเชื่อว่า คนผิวขาวมีความเหนือกว่าในทุกด้าน ความเชื่อเช่นนี้ สร้างทัศนคติที่เป็นลบต่อคนผิวดำ ผลิตค่านิยมความงามจากความขาวของผิว และสร้างความรู้ที่กดเหยียด จำกัดสิทธิเสรีภาพของคนดำ การแบ่งแยกว่าใครเป็นสมาชิกกลุ่มเหยียดผิวจึงพิจารณาจากสีผิว เชื้อชาติ กิจกรรมของกลุ่มเป็นกิจกรรมที่แสดงออกในทางลบต่อคนผิวสีกันแยก กดเหยียด และสร้างความแตกต่าง โดยมีเป้าหมายเพื่อจำกัดควบคุม และขจัดผู้ที่มีผิวสีอื่นที่ไม่ใช่คนผิวขาวออกไป สำหรับค่านิยมของกลุ่มได้แก่ สิ่งที่เป็นของคนผิวขาวจะต้องอยู่เหนือกว่า และต้องรักษาความบริสุทธิ์ของคนผิวขาวไว้ (Van Dijk, 2000: 97)

ง) **กระบวนการเชิงยุทธศาสตร์** กระบวนการของการส่งผ่านวาทกรรม ซึ่งได้แก่ การพูด การเขียน การใช้รูปประโยค คำ น้ำเสียง สีลา การนำเสนอ ภายใต้บริบทของเวลา สถานที่ เครื่องมือ ช่องทางการสื่อสาร ตลอดจนกลไกกำกับความสัมพันธ์ (apparatus) เป็นการส่งผ่านอุดมการณ์ไปสู่สมาชิกในขบวนการ และโน้มน้าวสังคมเพื่อการระดมทรัพยากรมาสนับสนุนขบวนการ กระบวนการเชิงยุทธศาสตร์เป็นผลผลิตของ วาทกรรมตอบโต้ รูปแบบการดำเนินชีวิต และอุดมการณ์ ที่เปลี่ยนผ่านกลับมาสู่การเคลื่อนไหวทางวาทกรรม เพื่อเสนอตัวตนต่อสังคม และเปิดพื้นที่การกำหนดนิยามใหม่

การกำหนดนิยาม ที่มาจากขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรมจึงเป็นการผลิตสร้างอุดมการณ์ขึ้นจากวาทกรรม เป็นอุดมการณ์ในทางวาทกรรม (discursive ideology) ซึ่งได้แก่ระบบความเชื่อ อันประกอบไปด้วย ค่านิยม ความคิดเห็น ฐานความรู้ และกฎเกณฑ์ของการผลิตสร้างความหมายที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของแบบแผนการปฏิบัติทางสังคม อุดมการณ์จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นในรายละเอียดของอัตลักษณ์ขบวนการเคลื่อนไหวที่ต้องการเสนอต่อสังคม คำถามสำคัญของการพัฒนาอุดมการณ์ขึ้นจากขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรมคือ รูปแบบการใช้ชีวิตที่ถูกเสนอขึ้นภายใต้ขบวนการเคลื่อนไหว มีอุดมการณ์โดยอยู่เบื้องหลัง เป็นพื้นฐานทางความเชื่อ ความคิด ความรู้ ของสมาชิกในขบวนการ

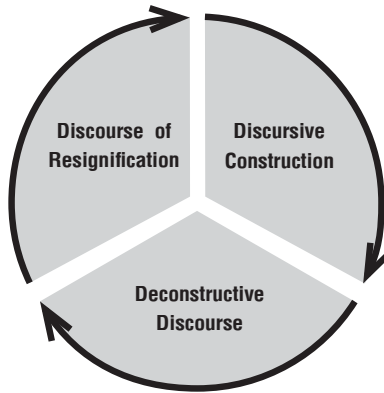
สรุป

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม เป็นการศึกษาการเคลื่อนไหวเรียกร้องของภาคประชาชน ผู้ประสบกับความทุกข์ คับข้องใจ ถูกกดทับ สร้างให้กลายเป็นอื่น ไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อเผยให้เห็นตัวตน ความต้องการ และเสนอทางเลือกใหม่ที่ต้องการให้กับสังคม เป็นการศึกษาในพื้นที่สนามที่ไม่จำเป็นว่า ปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ที่ศึกษานั้นกำลังดำเนินอยู่ แต่เป็นสนามทางวาทกรรม ที่ปรากฏขึ้น ทั้งในที่ตั้งทางสังคม (social setting) ที่ตัวแสดงต่าง ๆ มาเผชิญหน้ากันแบบซึ่งหน้า หรือในที่ที่ตัวบท และการบอกกล่าว ทั้งภาพ เสียง มาปะทะประสานกัน อาจเป็นบนแผ่นกระดาษ จอมอนิเตอร์ ภาพโปสเตอร์ แต่จะต้องเป็นพื้นที่ ที่ตัวแสดงมาเผชิญหน้ากันด้วยวาทกรรม ซึ่งมีบริบทแวดล้อมที่มากเพียงพอที่จะศึกษาข้อมูล ของการเล่นเกมทางภาษา กฎกติกา ยุทธศาสตร์ที่ใช้ การช่วงชิงพื้นที่ของการกำหนดนิยาม จุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรมสำคัญ 3 ประกอบ ได้แก่

1) การวิเคราะห์ให้เห็นถึงการผลิตสร้างวาทกรรม (discursive construction) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์กระบวนการผลิตสร้างวาทกรรมตอบโต้ ที่เกิดขึ้นภายในขบวนการเคลื่อนไหว เป็นการตอบโต้ต่อวาทกรรมหลักที่มาปะทะ

2) การวิเคราะห์ให้เห็นถึงการรื้อสร้างวาทกรรม (deconstructive discourse) พร้อมไปกับการเสนอรูปแบบของการดำเนินชีวิต ที่ต้องการจะไปให้ถึง เพื่อมาปะทะประสาน และทดแทนวาทกรรมที่ถูกรื้อลง

3) การวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นถึงวาทกรรมที่ถูกกำหนดนิยามขึ้นใหม่ (discourse of resignification) โดยใช้การวิเคราะห์อุดมการณ์ (ideology) เป็นเครื่องมือ เพื่อค้นหา ระบบความเชื่อ อันประกอบไปด้วย ค่านิยม ความคิดเห็น ฐานความรู้ และกฎเกณฑ์ของการผลิตสร้างความหมายที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นจากรูปแบบการดำเนินชีวิต ขณะเดียวกันก็เป็นวาทกรรมหลักที่จะผลิตสร้างวาทกรรมตอบโต้ ยุทธศาสตร์ของการส่งผ่านวาทกรรมไปสู่สังคม เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับอุดมการณ์ใหม่ที่ถูกสร้าง

แผนภาพแสดงขั้นตอนการศึกษาสนามวาทกรรม

ขั้นตอน	วิเคราะห์อะไร	เป้าหมายของการวิเคราะห์
<p>การผลิตสร้างวาทกรรม วิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการผลิตสร้างวาทกรรม การทำหน้าที่ และการเกิดขึ้นของวาทกรรมหลัก และวาทกรรมตอบโต้วาทกรรมหลัก</p>	<ul style="list-style-type: none"> องค์ประกอบทางภาษาที่ถูกนำมาใช้สร้างวาทกรรม คำ อนุประโยค ประโยค การทำหน้าที่ของวาทกรรม วาทกรรมตอบโต้ 	<ul style="list-style-type: none"> อะไรคือวาทกรรมหลักและวาทกรรมตอบโต้ ถูกผลิตสร้างขึ้นอย่างไร
<p>การปะทะ หรือสร้างวาทกรรมเดิม วิเคราะห์กระบวนการปะทะประสานภายใต้แบบแผนการปฏิบัติทางสังคมเดิมที่ควบคุมอยู่ และแบบแผนปฏิบัติที่เป็นทางเลือกซึ่งถูกเสนอขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นวิถีชีวิต และลักษณะร่างกายที่ผู้เป็นเจ้าของกำหนดนิยาม</p>	<ul style="list-style-type: none"> แบบปฏิบัติทางสังคมที่เป็นกรอบซึ่งเน้นการกระทำ เครื่องมือกลไกกำกับความสัมพันธ์ที่ถูกนำมาใช้ ทางเลือกของแบบปฏิบัติทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> ลักษณะรูปแบบการใช้ชีวิตที่ถูกเสนอขึ้นในขบวนการเคลื่อนไหว การปกครองร่างกายตนเอง (ร่างกายแบบใดที่ถูกผลิตสร้างขึ้น)
<p>การกำหนดนิยามความหมาย ค้นหาความหมายในฐานะที่เป็นระบบความเชื่อ ที่กำกับอยู่เบื้องหลังสนามวาทกรรม ซึ่งถูกเสนอต่อสังคม</p>	<ul style="list-style-type: none"> อุดมการณ์ หรือระบบความเชื่อที่อยู่เบื้องหลัง รูปแบบการใช้ชีวิต และลักษณะร่างกายที่ผู้เป็นเจ้าของกำหนดนิยามด้วยตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> อุดมการณ์ที่เสนอต่อสังคม

ขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรมจึงหมายถึง วาทกรรม ตอบโต้ วาทกรรมหลักที่มีอำนาจในสังคม เป็นวาทกรรมที่เกิดขึ้นภายในขบวนการเคลื่อนไหว พร้อมไปกับการเสนอทางเลือกของรูปแบบการใช้ชีวิตภายใต้อุดมการณ์ใหม่ขึ้นทดแทน ขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรมจึงเป็นการ “รื้อ” วาทกรรมเดิมที่สร้างความไม่พอใจ คับข้องใจ จนเกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวสนามวาทกรรม และ “สร้าง” วาทกรรมใหม่ขึ้นแทนที่ เมื่อนำมาใช้กับการพัฒนาการพัฒนาจึงหมายถึงการเคลื่อนไหวที่เปลี่ยนแปลงภายนอกองค์กรทางสังคม เป็นการเคลื่อนไหวในพื้นที่ภาคสนามที่มาจากประชาชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้หลุดพ้นจากสภาวะที่เป็นอยู่ (being) และสามารถทำ (doing) การพัฒนาด้วยตนเอง โดยประชาชนเป็นเจ้าของการพัฒนา เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเมือง ซึ่งเป็นการเมืองของการพัฒนาในชีวิตประจำวัน

เชิงอรรถท้ายบท

- 1 ดูการให้คำนิยาม สร้างความหมายทำนองนี้ในเมืองไทยได้จาก Jon Jandai, Life is easy. Why do we make it so hard? ในรายการ TEDx Talks, <https://www.youtube.com/watch?v=LovmKLQcQw4>
- 2 ดูตัวอย่างการศึกษาทำนองนี้ได้จาก Powell, K. A. (2002). Lifestyle as rhetorical transaction: A case study of the vegetarian movement in the United States. *New Jersey Journal of Communication*, 10(2), 169-190.

บรรณานุกรม

- ฐิวารี วิริยะประเสริฐพงศ์. 2557. “คน หรือ ควาย: ปฏิบัติการผ่านร่างกายของคนอีสานในนามคนเสื้อแดง,” *วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร*, 10(2): 179-212.
- นราพร อินทร์แดนดอน. 2556. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสิทธิชุมชน : ศึกษากรณีการเคลื่อนไหวของเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือในจังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศึกษาศาสตร์และการพัฒนา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สามชาย ศรีสันต์. 2552. “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบวนเกษตร: การสร้างอัตลักษณ์เพื่อต่อสู้กับความยากจน,” *วารสารไทยคดีศึกษา*, 6(2): 172-210.
- _____. 2556. “มโนทัศน์การพึ่งตนเองของชนบท : การลดทอนความหมายของชนบทให้เป็นข้อตรงข้ามกับเมือง,” *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 32(2): 183-208.
- _____. 2557. “เกษตรกร-ชาวนา ภายใต้การผลิตสร้างความหมายของนายกรัฐมนตรี้ผ่านรายการ ‘คืนความสุขให้คนในชาติ’”. ประชาไท. <http://prachatai.org/journal/2014/12/56894>.
- _____. 2558. วิถีวิทยาวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ในการศึกษาการพัฒนา. รายงานวิจัยวิทยาลัย พัฒนศาสตร์ป้วย อังภากรณ์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Althusser, Louis. 1971. “Ideology and Ideological State Apparatus (Notes towards an Investigation). I Lenin and Philosophy and Other Essays (ss. 127-186).” New York: Monthly Review Press.
- Banda, Felix, and Omondi Oketch. 2009. “‘What Can We Say When the English Used Has Gone so High-Tech?’: Institutionalised Discourse and Interaction in Development Projects in a Rural Community in Kenya,” *Journal of Multicultural Discourses*, 4(2): 165-81.
- Basu, Sudeep. 2015. “Rethinking Knowledge as Ideology Sudeep,” *Social Scientist*, 40(1): 69-80.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Edited by Richard Nice. Cambridge: Harvard University Press.

- Brigg, Morgan. 2002. "Post-Development, Foucault and the Colonisation Metaphor," *Third World Quarterly*, 23(3): 421-36.
- Buechler, Steven M. 2015. "New Social Movement Theories," *The sociological quarterly*, 36(3): 441-64.
- Deleuze, Gelles; Foucault, M. (1977). "Intellectuals and Politics", M. Foucault & D. F. Bouchard (eds.), *Language, Counter-memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, Pp. 205-217. New York: Cornell University Press.
- Escobar, Arturo. 1992. "Imagining a Post-Development Era? Critical Thought, Development and Social Movements," *Social Text*, 20-56.
- Fairclough, Normal. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity press.
- _____. 2001. "The Dialectics of Discourse," *Textus*, 14(2): 231-42.
- _____. 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Psychology Press.
- Ferguson, James. 1990. The Anti-Politics Machine: "Development". *Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho*. Cambridge: CUP Archive.
- Foucault, Michel. 1972. *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. Edited by A.M. Sheridan Smith. New York: Pantheon Books.
- Gamson, William A. 1990. *The Strategy of Social Protest*. California: Wadsworth Publishing Company.
- Haenfler, Ross, Brett Johnson, and Ellis Jones. 2012. "Lifestyle Movements: Exploring the Intersection of Lifestyle and Social Movements," *Social Movement Studies*, 11(1): 1-20.
- Hall, Stuart. 1997. "The Work of Representation". Stuart Hall (ed.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Vol. 2. London: Sage.
- Hanks, W F. 2005. "Pierre Bourdieu and the Practices of Language," *Annual Review of Anthropology*, 34: 67-83.
- Herath, Dhammika. 2009. "The Discourse of Development: Has It Reached Maturity?," *Third World Quarterly*, 30(8): 1449-64.

- Herzog, Harold A. 1993. "The Movement Is My Life": The Psychology of Animal Rights Activism," *Journal of Social Issues*, 49 (1): 103-19.
- Imam, Z., and S. Bano. 2015. "Patriarchy, Community Rights and Institutions for Education: Counter-Discourse and Negotiation for Rights," *Indian Journal of Gender Studies*, 22(2): 282-99.
- Jasper, M. James. 2007. "Cultural Approaches in the Sociology of Social Movement". B. Klandermans and C. Roggeband (eds.), *Handbook of Social Movements Across Disciplines*. New York: Springer.
- Jenkins, J.Craig. 1983. "Resource Mobilization Theory and the Study of Social Movements," *Annual Review of Sociology*, 9(1): 527-53.
- Jørgensen, M. W. and L. J. Phillips. 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE Publications.
- Klenk, Rebecca M. 2004. "'Who Is the Developed Woman?': Women as a Category of Development Discourse, Kumaon, India," *Development and Change*, 35 (1): 57-78.
- Kroll-Smith, Steve, and Valerie Gunter. 2005. "Governing Sleepiness: Somnolent Bodies, Discourse, and Liquid Modernity," *Sociological Inquiry*, 75(3): 346-71.
- Laclau, E, and C Mouffe. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. Phronesis Series. London: Verso.
- Larana, E, H Johnston, and J R Gusfield. 2009. *New Social Movements: From Ideology to Identity*. Temple University Press.
- Lofland, J, and L H Lofland. 1984. *Analyzing Social Settings: A Guide to Qualitative Observation and Analysis*. Wadsworth Publishing Company.
- Maynard, Jonathan Leader. 2013. "A Map of the Field of Ideological Analysis," *Journal of Political Ideologies*, 18(3): 299-327.
- McAdam, D. 2010. *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970*. University of Chicago Press. https://books.google.co.th/books?id=m_nkRogoE_sC

- Morris, Aldon and Herring Cedric. 1984. "Theory and Research in Social Movements: A Critical Review". Samuel Long (ed.), *Political Behaviour Annual*, Vol.2, Pp. 137-98. Boulder: Westview Press.
- Moussa, Mario, and Ron Scapp. 1996. "The Practical Theorizing of Michel Foucault: Politics and Counter-Discourse," *Cultural Critique*, 33(Spring): 87-112.
- Nakano, Y. (2007). On the Singular Name of Post-development: Serge Latouche's Destruction of Development and Possibility of Emancipation. Exploring Post-Development, Theory and Practice, Problems and Perspectives, London: Routledge.
- Nygren, Anja. 2000. "Development Discourses and Peasant-Forest Relations: Natural Resource Utilization as Social Process," *Development and Change*, 31(1): 11-34.
- Pan, Zhongdang, and Gerald Kosicki. 1993. "Framing Analysis: An Approach to News Discourse," *Political Communication*, 10 (1): 55-75.
- Parvis, Trevor; Hunt, Alan. 1993. "Discourse, Ideology, Discourse, Ideology, Discourse, Ideology....," *The British Journal of Sociology*, 44(3): 473-99.
- Plous, Scott. 1991. "An Attitude Survey O Animal Rights Activists," *Psychological Science*, 2(3): 194-96.
- Polletta, Francesca; Jasper, M. James. 2009. "Collective Identity and Social Movements," *Annual Review of Sociology*, 27(2001): 283-305.
- Porta, D. D. and M. Diani. 2006. *Social Movements: An Introduction*. MA: Blackwell Publishing.
- Ruiz Ruiz, Jorge. 2009. "Sociological Discourse Analysis: Methods and Logic," *Qualitative Social Research*, 10(2):1-30.
- Schneiberg M, Lounsbury M. 2008. "Social Movements and Institutional Analysis". Suddaby R. Greenwood R., Oliver C, Sahlin K. (eds.), *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*, Pp. 648-70. London: Sage Publications.

- Smith, Jackie; Fetner, Tina. 2007. "Structural Approaches in The Sociology of Social Movements". B. Klandermans and C. Roggeband (eds.), *Handbook of Social Movements Across Disciplines, Handbooks of Sociology and Social Research*. New York: Springer.
- Snow, David A. 2004. "Framing Processes, Ideology, and Discursive Fields". David A Snow, Sarah A Soule, and Hanspeter Kriesi (eds.), *The Blackwell Companion to Social Movements*, Pp. 380-412. Malden: Blackwell Publishing Ltd.
- _____. 2013. "Discursive Fields," *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*. Blackwell Publishing Ltd. (doi:10.1002/9780470674871.wbespm072).
- Snow, David A., E. Burke Jr Rochford, Steven K. Worden, and Robert D. Benford. 1986. "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation," *American Sociological Review*, 51(4): 464-81.
- Spillman, L. 1995. "Culture, Social Structures, and Discursive Fields," *Current Perspectives in Social Theory*, 15: 129-54.
- Sylvester, Christine. 1999. "Development Studies and Postcolonial Studies: Disparate Tales of the Third World," *Third World Quarterly*, 20(4): 703-21.
- Taylor, Verta; Whittier, Nancy E. Morris. 1992. "Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization". Carol McClurg Morris and Mueller Aldon D. (eds.), *Frontiers in Social Movement Theory*, Pp. 104-29. CT: Yale University Press.
- Ukeje, Charles. 2004. "From Aba to Ugborodo: Gender Identity and Alternative Discourse of Social Protest among Women in the Oil Delta of Nigeria," *Oxford Development Studies*, 32(4): 605-17.
- Van Dijk, T. a. 1998. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage Publications.
- Van Dijk, Teun a. 2006. "Ideology and Discourse Analysis," *Journal of Political Ideologies*, 11(2): 115-40.

- Van Dijk, Tine A. 2000. "Ideologies, Racism, Discourse: Debates on Immigration and Ethnic Issues". J. T. Wal and M. Verkuyten (eds.), *Comparative Perspectives on Racism*, Pp. 91-115. Burlington, VT: Ashgate Publishing, Ltd.
- Van Leeuwen, Theo. 2005. *Introducing Social Semiotics*. London: Routledge.
- Veltmeyer, Henry. 2001. "The Politics of Language: Deconstructing the Discourse of Postdevelopment," *Canadian Journal of Development Studies/Revue Canadienne D'études Du Développement*, 22(3): 597-620.
- Zablocki, D. Benjamin; Kanter, Moss Rosabeth. 1976. "The Differentiation of Life-Styles," *Annual Review of Sociology*, 2: 269-98.